

Kapitola 4 – Euklidovské prostory

4.1. Definice euklidovského prostoru

4.1.1. DEFINICE

Nechť E je vektorový prostor nad tělesem reálných čísel $\mathbb{R}$, $(\cdot, \cdot): E^2 \rightarrow \mathbb{R}$. E se nazývá euklidovský prostor, platí-li:

- (I) Pro všechna $\vec{u} \in E$: $(\vec{u}, \vec{u}) \geq 0$.
  - (II) Pro všechna $\vec{u} \in E$: $(\vec{u}, \vec{u}) = 0$ právě tehdy, když $\vec{u} = \vec{0}$.
  - (III) Pro všechna $\vec{u}, \vec{v} \in E$: $(\vec{u}, \vec{v}) = (\vec{v}, \vec{u})$.
  - (IV) Pro všechna $\vec{u}, \vec{v}, \vec{w} \in E$: $(\vec{u}, \vec{v} + \vec{w}) = (\vec{u}, \vec{v}) + (\vec{u}, \vec{w})$.
  - (V) Pro všechna $\vec{u}, \vec{v} \in E$, pro všechna $c \in \mathbb{R}$: $(\vec{u}, c \cdot \vec{v}) = c \cdot (\vec{u}, \vec{v})$.
- Pro $\vec{u}, \vec{v} \in E$ se číslo $(\vec{u}, \vec{v})$ nazývá skalární součin vektorů $\vec{u}$ a $\vec{v}$.

4.1.2. PŘÍKLAD

Uvažme vektorový prostor $\mathbb{R}^n$. Definujeme $(\vec{x}, \vec{y}) = x_1 \cdot y_1 + x_2 \cdot y_2 + x_3 \cdot y_3 + \dots + x_n \cdot y_n$ pro libovolná $\vec{x} = (x_1, x_2, \dots, x_n) \in \mathbb{R}^n$, $\vec{y} = (y_1, y_2, \dots, y_n) \in \mathbb{R}^n$. Pak $\mathbb{R}^n$ je euklidovský prostor.

4.2. Cauchyova nerovnost

4.2.1. DEFINICE

Nechť E je euklidovský prostor, $\vec{v} \in E$. Normou vektoru $\vec{v}$ rozumíme číslo $\sqrt{(\vec{v}, \vec{v})}$. Normu vektoru $\vec{v}$ značíme $\|\vec{v}\|$.

4.2.2. VĚTA (Cauchyova)

Nechť E je euklidovský prostor, $\vec{x}, \vec{y} \in E$. Platí: $|(\vec{x}, \vec{y})| \leq \|\vec{x}\| \cdot \|\vec{y}\|$, přičemž rovnost nastává právě tehdy, když $\vec{x}$ a $\vec{y}$ jsou lineárně závislé vektory.

Důkaz: Rozlišíme dva případy:

- (I) $\vec{y} = \vec{0}$
- (II) $\vec{y} \neq \vec{0}$

ad (I): $|(\vec{x}, \vec{y})| = |(\vec{x}, \vec{0})| = |0| = 0$, $\|\vec{x}\| \cdot \|\vec{y}\| = \|\vec{x}\| \cdot \|\vec{0}\| = \|\vec{x}\| \cdot 0 = 0$. Uvědomme si také, že vektory $\vec{x}$ a $\vec{y}$, tj. vektory $\vec{x}$ a $\vec{0}$, jsou lineárně závislé.

ad (II): Pro libovolné $c \in \mathbb{R}$ položme $f(c) = (\vec{x} - c \cdot \vec{y}, \vec{x} - c \cdot \vec{y})$. Platí:

$0 \leq f(c) = (\vec{x}, \vec{x}) - 2 \cdot c \cdot (\vec{x}, \vec{y}) + c^2 \cdot (\vec{y}, \vec{y})$. Je $(\vec{y}, \vec{y}) > 0$. Kvadratická trojčlen $f(c)$ s reálnými koeficienty má nekladný diskriminant, tj. $(\vec{x}, \vec{y})^2 - (\vec{x}, \vec{x}) \cdot (\vec{y}, \vec{y}) \leq 0$. Pak $\sqrt{(\vec{x}, \vec{y})^2} \leq \sqrt{(\vec{x}, \vec{x})} \cdot \sqrt{(\vec{y}, \vec{y})}$, čili $|(\vec{x}, \vec{y})| \leq \|\vec{x}\| \cdot \|\vec{y}\|$.

Rovnost nastává právě tehdy, když $f(c)$ má nulový diskriminant, a to je právě tehdy, když existuje $c_0 \in \mathbb{R}$ tak, že $f(c_0) = (\vec{x} - c_0 \cdot \vec{y}, \vec{x} - c_0 \cdot \vec{y}) = 0$ a to je právě tehdy, když existuje $c_0 \in \mathbb{R}$ tak, že $\vec{x} = c_0 \cdot \vec{y}$, a to je právě tehdy, když vektory $\vec{x}$ a $\vec{y}$ jsou lineárně závislé.

4.3. Norma a metrika

4.3.1. VĚTA

Nechť E je euklidovský prostor, $\vec{v}, \vec{w} \in E$, $c \in \mathbb{R}$. Platí:

- (a) $\|\vec{v}\| \geq 0$
- (b) $\|\vec{v}\| = 0$ právě tehdy, když $\vec{v} = \vec{0}$
- (c) $\|c \cdot \vec{v}\| = |c| \cdot \|\vec{v}\|$
- (d) $\|\vec{v} + \vec{w}\| \leq \|\vec{v}\| + \|\vec{w}\|$ (trojúhelníková nerovnost)

Důkaz:

- (a) Důkaz přenecháváme čtenáři.
- (b) Důkaz přenecháváme čtenáři.

(c) Důkaz přenecháváme čtenáři.

$$(d) \|\vec{v} + \vec{w}\|^2 = (\vec{v} + \vec{w}, \vec{v} + \vec{w}) = (\vec{v}, \vec{v}) + 2 \cdot (\vec{v}, \vec{w}) + (\vec{w}, \vec{w}) \\ = \|\vec{v}\|^2 + 2 \cdot (\vec{v}, \vec{w}) + \|\vec{w}\|^2 \leq \|\vec{v}\|^2 + 2 \cdot |(\vec{v}, \vec{w})| + \|\vec{w}\|^2.$$

Podle Cauchyovy nerovnosti je $|(\vec{v}, \vec{w})| \leq \|\vec{v}\| \cdot \|\vec{w}\|$, takže $\|\vec{v} + \vec{w}\|^2 \leq \|\vec{v}\|^2 + 2 \cdot \|\vec{v}\| \cdot \|\vec{w}\| + \|\vec{w}\|^2 = (\|\vec{v}\| + \|\vec{w}\|)^2$. Odtud máme: $\|\vec{v} + \vec{w}\| \leq \|\vec{v}\| + \|\vec{w}\|$.

4.3.2. DEFINICE

Nechť M je množina, $\rho: M^2 \rightarrow \mathbb{R}$. Zobrazení ρ se nazývá metrika na množině M , platí-li:

(I) Pro všechna $x, y \in M$: $\rho(x, y) \geq 0$.

(II) Pro všechna $x, y \in M$: $\rho(x, y) = 0$ právě tehdy, když $x = y$.

(III) Pro všechna $x, y \in M$: $\rho(x, y) = \rho(y, x)$.

(IV) Pro všechna $x, y, z \in M$: $\rho(x, z) \leq \rho(x, y) + \rho(y, z)$.

4.3.3. VĚTA

Nechť E je euklidovský prostor. Platí: Zobrazení $\rho: E^2 \rightarrow \mathbb{R}$ definované vztahem

$$\rho(\vec{x}, \vec{y}) = \|\vec{x} - \vec{y}\| \quad (\text{pro každé } \vec{x}, \vec{y} \in E)$$
 je metrika na množině E .

Důkaz: Ověříme, že zobrazení ρ splňuje podmínky (I) – (IV) z definice 4.3.2.

(I) ověření přenecháváme čtenáři

(II) ověření přenecháváme čtenáři

(III) ověření přenecháváme čtenáři

(IV) Nechť $\vec{x}, \vec{y}, \vec{z} \in E$. Chceme: $\rho(\vec{x}, \vec{z}) \leq \rho(\vec{x}, \vec{y}) + \rho(\vec{y}, \vec{z})$.

$$\rho(\vec{x}, \vec{z}) = \|\vec{x} - \vec{z}\| = \|(\vec{x} - \vec{y}) + (\vec{y} - \vec{z})\| \leq \|\vec{x} - \vec{y}\| + \|\vec{y} - \vec{z}\| = \rho(\vec{x}, \vec{y}) + \rho(\vec{y}, \vec{z}) \quad (\text{využili jsme trojúhelníkovou nerovnost – viz 4.3.1.}).$$

4.4. Ortogonalita, velikost úhlu vektorů

4.4.1. DEFINICE

Nechť E je euklidovský prostor, $\vec{x}, \vec{y} \in E$. Říkáme, že vektor $\vec{x}$ je ortogonální k vektoru $\vec{y}$, pokud $(\vec{x}, \vec{y}) = 0$. Označení $\vec{x} \perp \vec{y}$.

4.4.2. POZNÁMKA

$(\vec{x}, \vec{y}) = 0$ právě tehdy, když $(\vec{y}, \vec{x}) = 0$, neboť $(\vec{x}, \vec{y}) = (\vec{y}, \vec{x})$. Takže $\vec{x} \perp \vec{y}$ právě tehdy, když $\vec{y} \perp \vec{x}$. Proto říkáme, že vektory $\vec{x}, \vec{y}$ jsou vzájemně ortogonální.

4.4.3. VĚTA (Pythagorova)

Nechť E je euklidovský prostor, $\vec{x}, \vec{y} \in E$. Platí:

$$\vec{x} \perp \vec{y} \text{ právě tehdy, když } \|\vec{x} + \vec{y}\|^2 = \|\vec{x}\|^2 + \|\vec{y}\|^2.$$

Důkaz: $\|\vec{x} + \vec{y}\|^2 = (\vec{x} + \vec{y}, \vec{x} + \vec{y}) = (\vec{x}, \vec{x}) + 2 \cdot (\vec{x}, \vec{y}) + (\vec{y}, \vec{y}) = \|\vec{x}\|^2 + \|\vec{y}\|^2 + 2 \cdot (\vec{x}, \vec{y})$. Vidíme, že $\|\vec{x} + \vec{y}\|^2 = \|\vec{x}\|^2 + \|\vec{y}\|^2 \Leftrightarrow 2 \cdot (\vec{x}, \vec{y}) = 0 \Leftrightarrow (\vec{x}, \vec{y}) = 0 \Leftrightarrow \vec{x} \perp \vec{y}$.

Poznatek:

Nechť E je euklidovský prostor $\vec{x}, \vec{y} \in E$, $\vec{x} \neq \vec{0}$, $\vec{y} \neq \vec{0}$. Podle Cauchyovy nerovnosti (4.2.2.)

platí: $|(\vec{x}, \vec{y})| \leq \|\vec{x}\| \cdot \|\vec{y}\|$. Pak $\frac{|(\vec{x}, \vec{y})|}{\|\vec{x}\| \cdot \|\vec{y}\|} \leq 1$, neboli ekvivalentně $-1 \leq \frac{(\vec{x}, \vec{y})}{\|\vec{x}\| \cdot \|\vec{y}\|} \leq 1$.

Pak existuje právě jedno $\alpha \in [0, \pi]$ tak, že $\cos \alpha = \frac{(\vec{x}, \vec{y})}{\|\vec{x}\| \cdot \|\vec{y}\|}$.

Tento poznatek ospravedlňuje následující definici.

4.4.4. DEFINICE

Nechť E je euklidovský prostor, $\vec{x}, \vec{y} \in E$, $\vec{x} \neq \vec{0}$, $\vec{y} \neq \vec{0}$. Necht' $\alpha \in [0, \pi]$, $\cos \alpha = \frac{(\vec{x}, \vec{y})}{\|\vec{x}\| \cdot \|\vec{y}\|}$.
Číslo α se nazývá velikost úhlu vektorů $\vec{x}, \vec{y}$.

4.5. Ortogonální báze

4.5.1. TVRZENÍ

Nechť E je euklidovský prostor, $n \in \mathbb{N}$, $\vec{v}_1, \dots, \vec{v}_n \in E - \{\vec{0}\}$. Jestliže $\vec{v}_i \perp \vec{v}_j$ pro každé $i, j \in \{1, 2, \dots, n\}$, $i \neq j$, pak vektory $\vec{v}_1, \dots, \vec{v}_n$ jsou lineárně nezávislé.

Důkaz: Necht' $c_1, \dots, c_n \in \mathbb{R}$, $c_1 \cdot \vec{v}_1 + \dots + c_n \cdot \vec{v}_n = \vec{0}$. Chceme: $c_1 = \dots = c_n = 0$. Bud' $i \in \{1, \dots, n\}$. Platí:

$$\begin{aligned} 0 &= (\vec{0}, \vec{v}_i) = (c_1 \cdot \vec{v}_1 + \dots + c_n \cdot \vec{v}_n, \vec{v}_i) \\ &= c_1 \cdot (\vec{v}_1, \vec{v}_i) + \dots + c_{i-1} \cdot (\vec{v}_{i-1}, \vec{v}_i) + c_i \cdot (\vec{v}_i, \vec{v}_i) + c_{i+1} \cdot (\vec{v}_{i+1}, \vec{v}_i) + \dots + c_n \cdot (\vec{v}_n, \vec{v}_i) \\ &= c_1 \cdot 0 + \dots + c_{i-1} \cdot 0 + c_i \cdot (\vec{v}_i, \vec{v}_i) + c_{i+1} \cdot 0 + \dots + c_n \cdot 0 \\ &= c_i \cdot (\vec{v}_i, \vec{v}_i). \end{aligned}$$

Protože $\vec{v}_i \neq \vec{0}$, je $(\vec{v}_i, \vec{v}_i) \neq 0$ a tudíž $c_i = 0$.

4.5.2. DEFINICE

Nechť E je euklidovský prostor, $B \subseteq E$. B se nazývá ortogonální báze prostoru E , platí-li:

(I) B je báze vektorového prostoru E .

(II) Pro všechny vektory $\vec{x}, \vec{y} \in B$: Jestliže $\vec{x} \neq \vec{y}$, pak $\vec{x} \perp \vec{y}$.

Je-li navíc splněna podmínka

(III) Pro všechny vektory $\vec{x} \in B$: $\|\vec{x}\| = 1$.

nazývá se B ortonormální báze prostoru E .

4.5.3. ALGORITMUS (Gramův-Schmidtův ortogonalizační proces)

Nechť E je euklidovský prostor.

VSTUP: Lineárně nezávislé vektory $\vec{v}_1, \dots, \vec{v}_n$.

VÝSTUP: Nenulové vektory $\vec{g}_1, \vec{g}_2, \dots, \vec{g}_n$ splňující $\langle \{\vec{g}_1, \dots, \vec{g}_n\} \rangle = \langle \{\vec{v}_1, \dots, \vec{v}_n\} \rangle$ a $\vec{g}_i \perp \vec{g}_j$ pro každé $i, j \in \{1, \dots, n\}$, $i \neq j$.

PROCES: Na počátku klademe $\vec{g}_1 = \vec{v}_1$. Necht' $1 < k \leq n$ a necht' jsou již sestrojeny vektory $\vec{g}_1, \dots, \vec{g}_{k-1}$. Klademe $\vec{g}_k = \vec{v}_k + c_1 \cdot \vec{g}_1 + \dots + c_{k-1} \cdot \vec{g}_{k-1}$, kde

$$c_1 = -\frac{(\vec{g}_1, \vec{v}_k)}{(\vec{g}_1, \vec{g}_1)}, c_2 = -\frac{(\vec{g}_2, \vec{v}_k)}{(\vec{g}_2, \vec{g}_2)}, \dots, c_{k-1} = -\frac{(\vec{g}_{k-1}, \vec{v}_k)}{(\vec{g}_{k-1}, \vec{g}_{k-1})}.$$

Důkaz korektnosti algoritmu: Indukcí pro $k = 1, 2, \dots, n$ dokážeme:

(I) vektory $\vec{g}_1, \vec{g}_2, \dots, \vec{g}_k$ jsou nenulové.

(II) $\langle \{\vec{g}_1, \dots, \vec{g}_k\} \rangle = \langle \{\vec{v}_1, \dots, \vec{v}_k\} \rangle$.

(III) $\vec{g}_i \perp \vec{g}_j$ pro každé $i, j \in \{1, \dots, k\}$, $i \neq j$.

$k = 1$:

ad (I) $\vec{g}_1 = \vec{0}$ by znamenalo, že $\vec{v}_1 = \vec{0}$ a že vektory $\vec{v}_1, \dots, \vec{v}_n$ jsou lineárně závislé; to by byl spor. Takže $\vec{g}_1 \neq \vec{0}$.

ad (II): zřejmě platí

ad (III): zřejmě platí

$k > 1$:

ad (I): Z indukčního předpokladu víme, že vektory $\vec{g}_1, \dots, \vec{g}_{k-1}$ jsou nenulové. Zbývá ukázat, že $\vec{g}_k \neq \vec{0}$. Předpokládejme opak, tj. $\vec{g}_k = \vec{0}$. Pak

$$\vec{v}_k = (-c_1) \cdot \vec{g}_1 + \dots + (-c_{k-1}) \cdot \vec{g}_{k-1} \in \langle \{\vec{g}_1, \dots, \vec{g}_{k-1}\} \rangle$$

Ovšem dle indukčního předpokladu $\langle \{\vec{g}_1, \dots, \vec{g}_{k-1}\} \rangle = \langle \{\vec{v}_1, \dots, \vec{v}_{k-1}\} \rangle$, takže $\vec{v}_k \in \langle \{\vec{v}_1, \dots, \vec{v}_{k-1}\} \rangle$. Tedy vektory $\vec{v}_1, \dots, \vec{v}_{k-1}, \vec{v}_k$ nejsou lineárně nezávislé. Pak též vektory $\vec{v}_1, \dots, \vec{v}_{k-1}, \vec{v}_k, \dots, \vec{v}_n$ nejsou lineárně nezávislé, spor. Nutně tedy $\vec{g}_k \neq \vec{0}$.

ad (II): $\langle \{\vec{g}_1, \dots, \vec{g}_k\} \rangle \subseteq \langle \{\vec{v}_1, \dots, \vec{v}_k\} \rangle$: Stačí ukázat, že $\vec{g}_1, \dots, \vec{g}_k \in \langle \{\vec{v}_1, \dots, \vec{v}_k\} \rangle$. Dle indukčního předpokladu $\langle \{\vec{g}_1, \dots, \vec{g}_{k-1}\} \rangle = \langle \{\vec{v}_1, \dots, \vec{v}_{k-1}\} \rangle$, takže $\vec{g}_1, \dots, \vec{g}_{k-1} \in \langle \{\vec{g}_1, \dots, \vec{g}_{k-1}\} \rangle = \langle \{\vec{v}_1, \dots, \vec{v}_{k-1}\} \rangle \subseteq \langle \{\vec{v}_1, \dots, \vec{v}_{k-1}, \vec{v}_k\} \rangle$. Zbývá ukázat, že $\vec{g}_k \in \langle \{\vec{v}_1, \dots, \vec{v}_k\} \rangle$. Víme, že $\vec{g}_k = \vec{v}_k + c_1 \cdot \vec{g}_1 + \dots + c_{k-1} \cdot \vec{g}_{k-1}$. Ovšem $\vec{v}_k, \vec{g}_1, \dots, \vec{g}_{k-1} \in \langle \{\vec{v}_1, \dots, \vec{v}_k\} \rangle$, takže $\vec{g}_k \in \langle \{\vec{v}_1, \dots, \vec{v}_k\} \rangle$.
 $\langle \{\vec{v}_1, \dots, \vec{v}_k\} \rangle \subseteq \langle \{\vec{g}_1, \dots, \vec{g}_k\} \rangle$:

Stačí ukázat, že $\vec{v}_1, \dots, \vec{v}_k \in \langle \{\vec{g}_1, \dots, \vec{g}_k\} \rangle$. Dle indukčního předpokladu

$\langle \{\vec{v}_1, \dots, \vec{v}_{k-1}\} \rangle = \langle \{\vec{g}_1, \dots, \vec{g}_{k-1}\} \rangle$, takže $\vec{v}_1, \dots, \vec{v}_{k-1} \in \langle \{\vec{v}_1, \dots, \vec{v}_{k-1}\} \rangle = \langle \{\vec{g}_1, \dots, \vec{g}_{k-1}\} \rangle \subseteq \langle \{\vec{g}_1, \dots, \vec{g}_{k-1}, \vec{g}_k\} \rangle$. Zbývá ukázat, že $\vec{v}_k \in \langle \{\vec{g}_1, \dots, \vec{g}_k\} \rangle$. Víme, že $\vec{v}_k = (-c_1) \cdot \vec{g}_1 + \dots + (-c_{k-1}) \cdot \vec{g}_{k-1} + \vec{g}_k$. Nutně tedy $\vec{v}_k \in \langle \{\vec{g}_1, \dots, \vec{g}_k\} \rangle$.

ad (III): Necht' $i, j \in \{1, \dots, k\}$, $i \neq j$. Chceme: $\vec{g}_i \perp \vec{g}_j$. Jestliže $i, j \leq k-1$, pak $\vec{g}_i \perp \vec{g}_j$ dle indukčního předpokladu. Zbývá tedy ukázat, že $\vec{g}_k \perp \vec{g}_1, \vec{g}_k \perp \vec{g}_2, \dots, \vec{g}_k \perp \vec{g}_{k-1}$. Zvolíme libovolně $i \in \{1, \dots, k-1\}$ a počítáme:

$$\begin{aligned} (\vec{g}_k, \vec{g}_i) &= (\vec{v}_k + c_1 \cdot \vec{g}_1 + \dots + c_{k-1} \cdot \vec{g}_{k-1}, \vec{g}_i) = \\ &= (\vec{v}_k, \vec{g}_i) + c_1 \cdot (\vec{g}_1, \vec{g}_i) + \dots + c_{i-1} \cdot (\vec{g}_{i-1}, \vec{g}_i) + c_i \cdot (\vec{g}_i, \vec{g}_i) + c_{i+1} \cdot (\vec{g}_{i+1}, \vec{g}_i) + \dots + c_{k-1} \cdot (\vec{g}_{k-1}, \vec{g}_i). \end{aligned}$$

Ještě jednou si uvědomme, že dle indukčního předpokladu

$$(\vec{g}_1, \vec{g}_i) = 0, \dots, (\vec{g}_{i-1}, \vec{g}_i) = 0, (\vec{g}_{i+1}, \vec{g}_i) = 0, \dots, (\vec{g}_{k-1}, \vec{g}_i) = 0. \text{ Pak}$$

$$(\vec{g}_k, \vec{g}_i) = (\vec{v}_k, \vec{g}_i) + c_1 \cdot 0 + \dots + c_{i-1} \cdot 0 + c_i \cdot (\vec{g}_i, \vec{g}_i) + c_{i+1} \cdot 0 + \dots + c_{k-1} \cdot 0 =$$

$$= (\vec{v}_k, \vec{g}_i) + c_i \cdot (\vec{g}_i, \vec{g}_i) = (\vec{v}_k, \vec{g}_i) + \left(-\frac{(\vec{g}_i, \vec{v}_k)}{(\vec{g}_i, \vec{g}_i)}\right) \cdot (\vec{g}_i, \vec{g}_i) =$$

$$= (\vec{v}_k, \vec{g}_i) - (\vec{g}_i, \vec{v}_k) = 0.$$

Tudíž $\vec{g}_k \perp \vec{g}_i$.

4.5.4. VĚTA

V každém euklidovském prostoru konečné dimenze existuje ortogonální báze.

Důkaz: Necht' E je euklidovský prostor konečné dimenze. Necht' $\dim E = n$. Je-li $n=0$, je $\emptyset$ ortogonální báze prostoru E . Necht' $n > 0$. Necht' $\{\vec{v}_1, \vec{v}_2, \dots, \vec{v}_n\}$ je báze prostoru E .

Aplikujeme Gramův-Schmidtův ortogonalizační proces (4.5.3.) na vektory $\vec{v}_1, \dots, \vec{v}_n$.

Obdržíme vektory $\vec{g}_1, \dots, \vec{g}_n$. Ukážeme, že $\{\vec{g}_1, \dots, \vec{g}_n\}$ je ortogonální báze prostoru E .

Víme, že $\langle \{\vec{g}_1, \dots, \vec{g}_n\} \rangle = \langle \{\vec{v}_1, \dots, \vec{v}_n\} \rangle = E$. Dále, $\vec{g}_i \perp \vec{g}_j$ pro každé $i, j \in \{1, \dots, n\}$, $i \neq j$.

Zbývá dokázat, že vektory $\vec{g}_1, \dots, \vec{g}_n$ jsou lineárně nezávislé. To ihned plyne z 4.5.1.

(Uvědomme si, že vektory $\vec{g}_1, \dots, \vec{g}_n$ jsou nenulové).

4.5.5. DŮSLEDEK

V každém netriviálním euklidovském prostoru konečné dimenze existuje ortonormální báze.

Důkaz: Necht' E je netriviální euklidovský prostor konečné dimenze. Dle 4.5.4. existuje ortogonální báze B prostoru E . Necht' $B = \{\vec{g}_1, \dots, \vec{g}_n\}$ ($n = \dim E$). Je $\vec{g}_i \neq \vec{0}$ pro každé

$i \in \{1, \dots, n\}$ - jinak bychom měli spor s lineární nezávislostí vektorů $\vec{g}_1, \dots, \vec{g}_n$. Položme

$$\vec{e}_1 = \frac{1}{\|\vec{g}_1\|} \cdot \vec{g}_1, \dots, \vec{e}_n = \frac{1}{\|\vec{g}_n\|} \cdot \vec{g}_n. \text{ Ukážeme: } \{\vec{e}_1, \dots, \vec{e}_n\} \text{ je ortonormální báze prostoru } E.$$

Protože $\vec{g}_1, \dots, \vec{g}_n$ jsou nenulové, jsou též $\vec{e}_1, \dots, \vec{e}_n$ nenulové. Necht' $i, j \in \{1, \dots, n\}$, $i \neq j$. Počítáme:

$$(\vec{e}_i, \vec{e}_j) = \left(\frac{1}{\|\vec{g}_i\|} \cdot \vec{g}_i, \frac{1}{\|\vec{g}_j\|} \cdot \vec{g}_j\right) = \frac{1}{\|\vec{g}_i\|} \cdot \frac{1}{\|\vec{g}_j\|} \cdot (\vec{g}_i, \vec{g}_j) = 0, \text{ neboť } \vec{g}_i \perp \vec{g}_j. \text{ Takže } \vec{e}_i \perp \vec{e}_j.$$

Dále: Necht' $i \in \{1, \dots, n\}$. Počítejme $\|\vec{e}_i\| = \left\| \frac{1}{\|\vec{g}_i\|} \cdot \vec{g}_i \right\| = \frac{1}{\|\vec{g}_i\|} \cdot \|\vec{g}_i\| = 1$.

Protože $\vec{e}_1, \dots, \vec{e}_n$ jsou nenulové a $\vec{e}_i \perp \vec{e}_j$ pro každé $i, j \in \{1, \dots, n\}$, $i \neq j$, jsou vektory $\vec{e}_1, \dots, \vec{e}_n$ lineárně nezávislé (viz 4.5.1.). Jelikož $\dim E = n$, je $\{\vec{e}_1, \dots, \vec{e}_n\}$ báze prostoru E , která je ortonormální.

4.6. Izomorfismus euklidovských prostorů

4.6.1. DEFINICE

Necht' E_1 je euklidovský prostor se skalárním součinem $(\cdot, \cdot)_1$, necht' E_2 je euklidovský prostor se skalárním součinem $(\cdot, \cdot)_2$, $\varphi: E_1 \rightarrow E_2$. Zobrazení φ se nazývá izomorfismus euklidovských prostorů E_1 a E_2 platí-li:

(I) φ je izomorfismus vektorových prostorů E_1 a E_2 .

(II) Pro všechna $\vec{x}, \vec{y} \in E_1$ platí: $(\vec{x}, \vec{y})_1 = (\varphi(\vec{x}), \varphi(\vec{y}))_2$.

Pokud existuje izomorfismus euklidovských prostorů E_1 a E_2 , říkáme, že prostory E_1 a E_2 jsou izomorfní.

4.7. Věta o reprezentaci euklidovských prostorů konečné dimenze

4.7.1. VĚTA (o reprezentaci euklidovských prostorů konečné dimenze)

Necht' E je euklidovský prostor konečné dimenze, $\dim E = n$ ($n \in \mathbb{N}$). Platí: euklidovské prostory E a $\mathbb{R}^n$ jsou izomorfní.

Důkaz: Dle 4.5.5. existuje ortonormální báze $B = \{\vec{e}_1, \dots, \vec{e}_n\}$ euklidovského prostoru E . Pro každé $\vec{x} = (x_1, \dots, x_n) \in \mathbb{R}^n$ položme $\varphi(\vec{x}) = x_1 \cdot \vec{e}_1 + x_2 \cdot \vec{e}_2 + \dots + x_n \cdot \vec{e}_n$. Zřejmě φ zobrazuje $\mathbb{R}^n$ do E . Ukážeme, že φ je izomorfismus euklidovských prostorů:

(I) φ je izomorfismus vektorových prostorů $\mathbb{R}^n$ a E .

(a) φ je homomorfismus

Necht' $\vec{x} = (x_1, \dots, x_n)$, $\vec{y} = (y_1, \dots, y_n) \in \mathbb{R}^n$. Chceme: $\varphi(\vec{x} + \vec{y}) = \varphi(\vec{x}) + \varphi(\vec{y})$.

$$\begin{aligned} \varphi(\vec{x} + \vec{y}) &= \varphi((x_1, \dots, x_n) + (y_1, \dots, y_n)) = \varphi((x_1 + y_1, \dots, x_n + y_n)) \\ &= (x_1 + y_1) \cdot \vec{e}_1 + \dots + (x_n + y_n) \cdot \vec{e}_n = x_1 \cdot \vec{e}_1 + y_1 \cdot \vec{e}_1 + \dots + x_n \cdot \vec{e}_n + y_n \cdot \vec{e}_n \\ &= (x_1 \cdot \vec{e}_1 + \dots + x_n \cdot \vec{e}_n) + (y_1 \cdot \vec{e}_1 + \dots + y_n \cdot \vec{e}_n) = \varphi(\vec{x}) + \varphi(\vec{y}). \end{aligned}$$

Necht' $\vec{x} = (x_1, \dots, x_n) \in \mathbb{R}^n$, $c \in \mathbb{R}$. Chceme: $\varphi(c \cdot \vec{x}) = c \cdot \varphi(\vec{x})$.

$$\begin{aligned} \varphi(c \cdot \vec{x}) &= \varphi(c \cdot (x_1, \dots, x_n)) = \varphi((c \cdot x_1, \dots, c \cdot x_n)) = (c \cdot x_1) \cdot \vec{e}_1 + \dots + (c \cdot x_n) \cdot \vec{e}_n \\ &= c \cdot (x_1 \cdot \vec{e}_1) + \dots + c \cdot (x_n \cdot \vec{e}_n) = c \cdot (x_1 \cdot \vec{e}_1 + \dots + x_n \cdot \vec{e}_n) = c \cdot \varphi(\vec{x}). \end{aligned}$$

(b) φ je injekce

Necht' $\vec{x} = (x_1, \dots, x_n)$, $\vec{y} = (y_1, \dots, y_n) \in \mathbb{R}^n$, $\varphi(\vec{x}) = \varphi(\vec{y})$. Chceme: $\vec{x} = \vec{y}$.

$$\vec{0} = \varphi(\vec{x}) - \varphi(\vec{y}) = (x_1 \cdot \vec{e}_1 + \dots + x_n \cdot \vec{e}_n) - (y_1 \cdot \vec{e}_1 + \dots + y_n \cdot \vec{e}_n) = (x_1 - y_1) \cdot \vec{e}_1 + \dots + (x_n - y_n) \cdot \vec{e}_n.$$

Vektory $\vec{e}_1, \dots, \vec{e}_n$ jsou lineárně nezávislé, takže $x_1 - y_1 = \dots = x_n - y_n = 0$, což dává $x_1 = y_1, \dots, x_n = y_n$.

(c) φ je surjekce

Necht' $\vec{y} \in E$. Chceme: existuje $\vec{x} \in \mathbb{R}^n$ tak, že $\varphi(\vec{x}) = \vec{y}$. Víme, že $\langle B \rangle = E$. Existují tedy

$y_1, \dots, y_n \in \mathbb{R}$, $\vec{y} = y_1 \cdot \vec{e}_1 + \dots + y_n \cdot \vec{e}_n$. Položme $\vec{x} = (y_1, \dots, y_n)$. Pak

$$\varphi(\vec{x}) = y_1 \cdot \vec{e}_1 + \dots + y_n \cdot \vec{e}_n = \vec{y}.$$

(II) Necht' $\vec{x} = (x_1, \dots, x_n)$, $\vec{y} = (y_1, \dots, y_n) \in \mathbb{R}^n$. Chceme: $(\vec{x}, \vec{y}) = (\varphi(\vec{x}), \varphi(\vec{y}))$.

$$\begin{aligned}
(\varphi(\vec{x}), \varphi(\vec{y})) &= (x_1 \cdot \vec{e}_1 + \dots + x_n \cdot \vec{e}_n, y_1 \cdot \vec{e}_1 + \dots + y_n \cdot \vec{e}_n) \\
&= (x_1 \cdot \vec{e}_1 + \dots + x_n \cdot \vec{e}_n, y_1 \cdot \vec{e}_1) + \dots + (x_1 \cdot \vec{e}_1 + \dots + x_n \cdot \vec{e}_n, y_n \cdot \vec{e}_n) \\
&= \sum_{i=1}^n (x_i \cdot \vec{e}_i, y_1 \cdot \vec{e}_1) + \dots + \sum_{i=1}^n (x_i \cdot \vec{e}_i, y_n \cdot \vec{e}_n) \\
&= \sum_{i=1}^n x_i \cdot y_1 \cdot (\vec{e}_i, \vec{e}_1) + \dots + \sum_{i=1}^n x_i \cdot y_n \cdot (\vec{e}_i, \vec{e}_n).
\end{aligned}$$

Uvědomme si, že $(\vec{e}_i, \vec{e}_j) = 0$ pro každé $i, j \in \{1, \dots, n\}$, $i \neq j$. Pak

$$\begin{aligned}
(\varphi(\vec{x}), \varphi(\vec{y})) &= x_1 \cdot y_1 \cdot (\vec{e}_1, \vec{e}_1) + x_2 \cdot y_2 \cdot (\vec{e}_2, \vec{e}_2) + \dots + x_n \cdot y_n \cdot (\vec{e}_n, \vec{e}_n) \\
&= \sum_{i=1}^n x_i \cdot y_i \cdot \|\vec{e}_i\|^2 = \sum_{i=1}^n x_i \cdot y_i \cdot 1^2 = \sum_{i=1}^n x_i \cdot y_i = (\vec{x}, \vec{y}).
\end{aligned}$$

4.8. Ortogonální doplněk podprostoru

4.8.1. DEFINICE

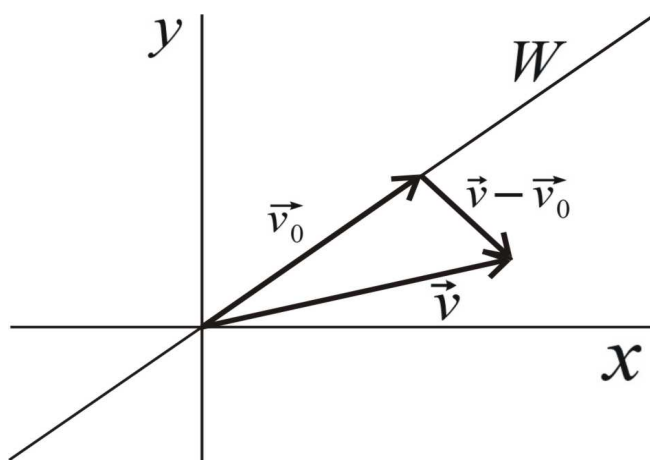
Nechť E je euklidovský prostor, W je podprostor prostoru E . Říkáme, že vektor $\vec{v}$ je ortogonální k podprostoru W , jestliže $\vec{v} \perp \vec{x}$ pro každý vektor $\vec{x} \in W$ (značení: $\vec{v} \perp W$).

4.8.2. DEFINICE

Nechť E je euklidovský prostor, W je podprostor prostoru E . Množina $\{\vec{v} \in E \mid \vec{v} \perp W\}$ se nazývá ortogonální doplněk podprostoru W (v prostoru E). Označení: $W^\perp$.

4.8.3. DEFINICE

Nechť E je euklidovský prostor, W je podprostor prostoru E , $\vec{v} \in E$. Vektor $\vec{v}_0 \in W$ se nazývá ortogonální průmět vektoru $\vec{v}$ do podprostoru W , jestliže $\vec{v} - \vec{v}_0 \perp W$.

4.8.4. TVRZENÍ

Ortogonální průmět vektoru do podprostoru konečné dimenze vždy existuje a je určen jednoznačně.

Důkaz: Buď E euklidovský prostor, W jeho podprostor konečné dimenze, $\vec{v} \in E$.

Rozlišme dva případy:

(I) W je triviální.

Položíme $\vec{v}_0 = \vec{0}$. Jiná možnost ani není.

(II) W je netriviální.

Podle 4.5.5. existuje ortonormální báze $\{\vec{e}_1, \dots, \vec{e}_k\}$ podprostoru W ($k = \dim W$). Nejdříve si uvědomme: $\vec{x} \perp W$ právě tehdy, když $\vec{x} \perp \vec{e}_i$ pro každé $i \in \{1, \dots, k\}$. ($\vec{x}$ je libovolný vektor z E).

Zdůvodnění:

Nechť $\vec{y} \in W$, $\vec{x} \perp \vec{e}_i$ pro $i=1, \dots, k$. Chceme: $\vec{x} \perp \vec{y}$.

Existují $d_1, \dots, d_k \in \mathbb{R}$ tak, že $\vec{y} = d_1 \cdot \vec{e}_1 + \dots + d_k \cdot \vec{e}_k$.

Pak $(\vec{x}, \vec{y}) = (\vec{x}, d_1 \cdot \vec{e}_1 + \dots + d_k \cdot \vec{e}_k) = d_1 \cdot (\vec{x}, \vec{e}_1) + \dots + d_k \cdot (\vec{x}, \vec{e}_k) = d_1 \cdot 0 + \dots + d_k \cdot 0 = 0$.

Takže $\vec{x} \perp \vec{y}$.

Hledáme $c_1, \dots, c_k \in \mathbb{R}$ tak, aby $\vec{v} - (c_1 \cdot \vec{e}_1 + \dots + c_k \cdot \vec{e}_k) \perp \vec{e}_i$ pro každé $i \in \{1, \dots, k\}$. K ukončení důkazu tvrzení stačí ukázat, že následující systém k rovnic o neznámých $c_1, \dots, c_k$ má právě jedno řešení:

$$(\vec{v} - (c_1 \cdot \vec{e}_1 + \dots + c_k \cdot \vec{e}_k), \vec{e}_1) = 0$$

⋮

Soustavu označíme *.

$$(\vec{v} - (c_1 \cdot \vec{e}_1 + \dots + c_k \cdot \vec{e}_k), \vec{e}_k) = 0.$$

Nechť $i \in \{1, \dots, k\}$. Počítejme:

$$(\vec{v} - (c_1 \cdot \vec{e}_1 + \dots + c_k \cdot \vec{e}_k), \vec{e}_i) = (\vec{v}, \vec{e}_i) - ((c_1 \cdot \vec{e}_1 + \dots + c_k \cdot \vec{e}_k), \vec{e}_i)$$

$$= (\vec{v}, \vec{e}_i) - \sum_{j=1}^k c_j \cdot (\vec{e}_j, \vec{e}_i) = (\vec{v}, \vec{e}_i) - c_i \cdot (\vec{e}_i, \vec{e}_i)$$

$$= (\vec{v}, \vec{e}_i) - c_i \cdot 1 = (\vec{v}, \vec{e}_i) - c_i.$$

Soustava (*) má tedy tvar

$$(\vec{v}, \vec{e}_1) - c_1 = 0$$

⋮

$$(\vec{v}, \vec{e}_k) - c_k = 0$$

a je vidět, že má právě jedno řešení.

4.8.5. VĚTA

Nechť E je euklidovský prostor, W je podprostor prostoru E .

Platí: $W^\perp$ je podprostor prostoru E a (v případě, že E má konečnou dimenzi)

$$\dim W + \dim W^\perp = \dim E, \quad W + W^\perp = E.$$

Důkaz:

(I) Dokážeme, že $W^\perp$ je podprostor.

Nechť $\vec{u}, \vec{v} \in W^\perp$. Chceme: $\vec{u} + \vec{v} \in W^\perp$.

Nechť $\vec{x} \in W$. Počítejme: $(\vec{u} + \vec{v}, \vec{x}) = (\vec{u}, \vec{x}) + (\vec{v}, \vec{x}) = 0 + 0 = 0$, tedy $\vec{u} + \vec{v} \perp W$, $\vec{u} + \vec{v} \in W^\perp$.

Nechť $\vec{u} \in W^\perp$, $c \in \mathbb{R}$. Chceme: $c \cdot \vec{u} \in W^\perp$.

Nechť $\vec{x} \in W$. Počítejme:

$$(c \cdot \vec{u}, \vec{x}) = c \cdot (\vec{u}, \vec{x}) = c \cdot 0 = 0. \text{ Tedy } c \cdot \vec{u} \perp W, \quad c \cdot \vec{u} \in W^\perp.$$

Ještě chceme: $\vec{0} \in W^\perp$. Zřejmě pro každé $\vec{x} \in W$ je $(\vec{0}, \vec{x}) = 0$, tedy $\vec{0} \perp W$, $\vec{0} \in W^\perp$.

(II) Předpokládejme, že E má konečnou dimenzi. Nejdříve dokážeme, že $W + W^\perp = E$.

$W + W^\perp \subseteq E$: To je jasné.

$E \subseteq W + W^\perp$: Nechť $\vec{v} \in E$. Protože E má konečnou dimenzi, má konečnou dimenzi též podprostor W . Dle 4.8.4. existuje ortogonální průmět $\vec{v}_0$ vektoru $\vec{v}$ do prostoru W . Platí:

$$\vec{v} = \vec{v}_0 + (\vec{v} - \vec{v}_0), \quad \vec{v}_0 \in W, \quad \vec{v} - \vec{v}_0 \perp W, \text{ tj. } \vec{v} - \vec{v}_0 \in W^\perp. \text{ Vidíme, že } \vec{v} \in W + W^\perp.$$

Dle 3.2.2. platí: $\dim W + \dim W^\perp = \dim(W \cap W^\perp) + \dim(W + W^\perp)$. Vzhledem k výše dokázanému $\dim W + \dim W^\perp = \dim(W \cap W^\perp) + \dim E$. Nechť $\vec{x} \in W \cap W^\perp$. Pak $\vec{x} \perp \vec{x}$, tedy

$$(\vec{x}, \vec{x}) = 0, \text{ což dává } \vec{x} = \vec{0}. \text{ Proto } W \cap W^\perp = \{\vec{0}\}, \quad \dim(W \cap W^\perp) = 0,$$

$$\dim W + \dim W^\perp = \dim E.$$

4.8.6. VĚTA

Nechť E je euklidovský prostor, P je podprostor prostoru E , $\vec{v} \in E$, $\vec{v}_0$ je ortogonální průmět vektoru $\vec{v}$ do P ($\vec{v}_0 \in P$).

Platí: Pro všechna $\vec{x} \in P$ je $\|\vec{v} - \vec{v}_0\| \leq \|\vec{v} - \vec{x}\|$, přičemž rovnost nastává právě tehdy, když $\vec{x} = \vec{v}_0$.

Důkaz: Nechť $\vec{x} \in P$. $\vec{v} - \vec{x} = (\vec{v} - \vec{v}_0) + (\vec{v}_0 - \vec{x})$. Je $\vec{v} - \vec{v}_0 \perp P$, tedy speciálně $\vec{v} - \vec{v}_0 \perp \vec{v}_0 - \vec{x}$.

Podle Pythagorovy věty (4.4.3.) platí: $\|\vec{v}-\vec{x}\|^2=\|\vec{v}-\vec{v}_0\|^2+\|\vec{v}_0-\vec{x}\|^2$. Pak $\|\vec{v}-\vec{v}_0\|^2\leq\|\vec{v}-\vec{x}\|^2$, takže $\|\vec{v}-\vec{v}_0\|\leq\|\vec{v}-\vec{x}\|$. Rovnost nastává právě tehdy, když $\|\vec{v}_0-\vec{x}\|=0$, což je právě tehdy, když $\vec{x}=\vec{v}_0$.